

SPRAWY MAJĄTKOWE ZBOROWSKICH ZE ZBOROWA HERBU JASTRZĘBIEC W PSZCZYŃSKIM WOLNYM PAŃSTWIE STANOWYM OD PIERWSZEJ POŁOWY XVII DO DRUGIEJ POŁOWY XVIII WIEKU

Rafał Obetkon <https://orcid.org/0000-0003-1698-4561>

ABSTRACT

ESTATES OF THE ZBOROWSKI FAMILY OF ZBORÓW, JASTRZĘBIEC COAT OF ARMS, IN THE FREE STATE OF PSZCZYNA, FROM THE FIRST HALF OF THE 17TH TO THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY

The Free State of Pszczyzna was inhabited by many Polish knightly families. One of the most important was the Zborowski family of Zborów, Jastrzębiec coat of arms. The article discusses their estates from the moment they appeared in Bojszowy in the first half of the 17th century and the change in their holdings until the end of the 18th century, when the last heir of the family in the land of Pszczyzna died. Over the course of two centuries, the family owned properties in 10 towns. Bojszowy, Ćwiklice and Rudołtowice, which were the seats of the knights belonging to the Zborowski dynasty, remained in the family's hands the longest.

Keywords: Zborowski family of Zborów, the Free State of Pszczyzna, the land of Pszczyzna, knights.

Słowa kluczowe: Zborowscy ze Zborowa, pszczyńskie wolne państwo stanowe, ziemia pszczyńska, rycerstwo.

Położenie geograficzne ziemi pszczyńskiej stanowiło przyczynę kilkakrotnej zmiany przynależności państwowej tego terytorium. Od 1327 roku wchodziło ono w skład Królestwa Czech, od 1742 roku znajdowało się w Królestwie Prus, a od 1922 roku – w odrodzonej Polsce. Do 1178 roku było częścią ziemi krakowskiej. Następnie Kazimierz II Sprawiedliwy przekazał ziemię pszczyńską wraz z kasztelanią bytomską i oświęcimską swojemu chrześniakowi Mieszkowi Płatonogiemu. Od tego czasu teren dzielił losy Śląska, do 1281 roku wchodząc w skład księstwa opolsko-raciborskiego, od 1281 do 1336 roku – księstwa raciborsko-rybnickiego, od 1336

do 1449 roku – księstwa raciborsko-opawskiego, od 1449 do 1480 roku – księstwa rybnickiego, a od 1480 do 1517 roku – księstwa cieszyńskiego. W 1327 roku zmarł ostatni z Piastów na Raciborzu – książę Leszek. Decyzją Jana Luksemburskiego księstwo zostało przekazane Mikołajowi opawskiemu z dynastii Przemyślidów. Po raz pierwszy wyodrębnienie terytorium pszczyńskiego w ramach księstwa raciborsko-opawskiego nastąpiło w 1407 roku w dokumencie poręczenia umowy przedślubnej, w której Jan II Żelazny zapisał Helenie Korybutównie 3000 groszy czeskich zabezpieczonych na Pszczynie, Mikołowie i Bieruniu wraz z okolicznymi wsiami. W 1517 roku utworzono pszczyńskie wolne państwo stanowe. W 1825 roku zostało ono podniesione przez króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III do rangi księstwa¹.

Zagadnienia związane z prawem własności majątków rycerskich położonych na obszarze historycznej ziemi pszczyńskiej nie były dotąd szeroko badane. Wyjątek stanowią dobra należące do właścicieli pszczyńskiego wolnego państwa stanowego i księstwa pszczyńskiego z rodów: Turzo, Promnic, Anhalt-Köten i Hochberg². Swoje opracowania mają rodziny Biberstein, Tschammer i Wypler³. Szczątkowe informacje dotyczące pszczyńskiego rycerstwa możemy odnaleźć w *Słowniku biograficznym ziemi pszczyńskiej*, *Kronice pszczyńskiego wolnego państwa stanowego*, herbarzach, monografiach niektórych miejscowości, a także innych publikacjach⁴.

¹ R. Żerlik, *Dzieje Śląska w latach 1335–1526* [w:] *Historia Śląska*, red. W. Czapliński, Wrocław 2002, s. 92; L. Musioł, *Dokument sprzedaży księstwa pszczyńskiego z dn. 21 lutego 1517 r.*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauki na Śląsku” 1930, t. II, s. 232–243; J. Polak, *Poczet panów i książąt pszczyńskich*, t. I, Pszczyna 2007, s. 5, 188–189; t. II, s. 74; J. Polak, *Pszczyna 1922. Powrót Pszczyny do Polski*, Pszczyna 2012; B. Spyra, *Archiwum książąt pszczyńskich. Przewodnik po zespolach 1287–1945*, Warszawa 1973, s. 13; E. Zivier, *Geschichte des Fürstentums Pless, Pleß–Kattowitz* 1906, s. 2–4.

² Możemy wymienić m.in. następujące opracowania: J. Polak, *Poczet...*, t. I–II; idem, *Ziemia pszczyńska. Rozwój gospodarczy od Piastów do Hochbergów*, Pszczyna 2000; E. Zivier, *Die Entwicklung des Bergregals in Schlesien und die Bergwerksgerechsamte des Fürstentums Pless*, Kattowitz 1908; idem, *Entwicklung des Steinkohlenbergbaus im Fürstentum Pless*, Kattowitz 1913; idem, *Geschichte...*

³ S. Gawlik, *Starowiejscy herbu Biberstein (monografia rodziny)*, Krosno 2012; W. Gojniczek, *Tschammerowie z Iskrzyzna w drugiej połowie XV wieku i w XVI wieku*, „Familia Silesiae” 1997, t. 2; J. Wypler, *Beiträge zur Geschichte des altoberschlesischen Rittergeschlechts der Wypler in der ehemaligen Herrschaft Pless – Przyczynki do historii starogórnośląskiego rodu rycerskiego Wyplerów w byłym państwie Pszczyńskim*, Katowice 1936.

⁴ *Słownik biograficzny ziemi pszczyńskiej*, red. A. Lysko, Pszczyna 1995; H. Schaeffer, *Kronika Wolnego Państwa Stanowego a od 1827 r. Księstwa Pszczyńskiego*, cz. I–II, Pszczyna 1997; K. Bláček, *Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien und der O. Lausitz. Erster Theil*, Nürnberg 1887; idem, *Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien. Zweiter Theil*, Nürnberg 1890; idem, *Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien. Dritter Theil*, Nürnberg 1894; L. Dorst, *Schlesisches Wappenbuch oder die Wappen des Adels im Souverainen Herzogthum Schlesien der Grafschaft Glatz und der Oberlausitz*, Bd. 1–3, Görlitz 1847; J. Piłnáček, *Rody starého Slezska*, Brno 1998; R. Sękowski, *Herbarz szlachty śląskiej*, t. 2, Katowice 2002; idem, *Herbarz szlachty śląskiej*, t. 5, Katowice 2007; C.T. Witowski, *Herbarz pszczyński. Księga ziemian, rycerzy, władków i panoszy wolnego pszczyńskiego państwa stanowego od XVI do XVIII wieku (próba prezentacji problemu)*, Pszczyna 1998. Do monografii miejscowości, w których znajdują się informacje na temat rycerstwa, należą m.in.: L. Musioł, *Materiały do dziejów wielkich Katowic (1299–1799)*, Katowice 1936; idem, *Golasowice. Monografia historyczna*, Katowice 1968, mps, Biblioteka Śląska w Katowicach; idem, *Krzyżowice, gmina i parafia*, 1969, mps, Biblioteka Śląska w Katowicach. Wśród publikacji poruszających tematy pszczyńskiej szlachty można m.in. wyczytać: L. Musioł, *Przyczynek do dziejów*

Dzieje rodu Zborowskich ze Zborowa, zwłaszcza w XVI wieku, ciągle są przedmiotem zainteresowania historyków. Świadczy o tym bogata bibliografia, a przede wszystkim pojawiające się w ostatnim okresie publikacje oraz polemika z nimi związana⁵. Opracowania te nie obejmują jednak dziejów członków rodziny w byłym pszczyńskim wolnym państwie stanowym, a informacja o zamieszkiwaniu rodziny na tym terenie nie przebiła się w dotychczasowej historiografii. Artykuł ma na celu uzupełnienie tej luki oraz przedstawienie posiadanych przez Zborowskich w XVII i XVIII wieku majątków na ziemi pszczyńskiej.

OSIEDLENIE SIĘ ZBOROWSKICH W PSZCZYŃSKIM WOLNYM PAŃSTWIE STANOWYM

Na podstawie zachowanej dokumentacji archiwalnej ustalenie dokładnej daty pojawienia się rodu Zborowskich ze Zborowa na ziemi pszczyńskiej następuje z wieloma trudnościami. Publikacje, w których poruszano ten temat, przedstawiają nieprecyzyjne lub nawet nieprawdziwe informacje⁶. Pomocne mogłyby być księgi metrykalne. Księgi chrztów i ślubów zachowane są niestety dopiero od 1653 roku, a zgonów – od 1725 roku⁷. Dzięki znajdującym się w pszczyńskim archiwum księgom ziemskim, księgom protokołów, księgom konfirmacji, księgom kontraktów, księdze sądowej, rejestrowi ziemskiemu oraz dokumentacji majątkowej Zborowskich możemy poznać

---

dawnego ziemiaństwa pszczyńskiego, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauki na Śląsku” 1930, t. II; A. Nowack, *Maximilian und Ludwig von Pelchrzim*, „Oberschlesische Heimat” 1906; R. Obetkon, *Dwór i majątek rycerski Kempa w Ćwiklicach*, „Kroniki Pszczyńskie” 2020, z. IV; idem, *Majątki szlachty pszczyńskiej w 1749 roku według informacji zawartych na kartach mapy Christiana Friedricha von Wrede*, „Kroniki Pszczyńskie” 2019, z. III; P. Siemko, *Rody rycerskie z terenu Jastrzębia i okolicy*, Jastrzębie-Zdrój 2003; J. Wypler, *Sobieszciana ze Śląska*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauki na Śląsku” 1934, t. IV; idem, *Stosunki prawnomalżeńskie szlachty pszczyńskiej*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1938, t. VI.

⁵ Z. Anusik, *Kilka uwag o dziejach rodu Zborowskich w XVI wieku. Na marginesie książki Ewy Dubas-Urwanowicz*, „Przegląd Nauk Historycznych”, R. XVII, 2018, nr 2, s. 285–325; J. Caro, *Das Interregnum Polens im Jahre 1587 und die Parteikämpfe der Hauser Zborowski und Zamojski*, Gotha 1861; E. Dubas-Urwanowicz, *Mężowie stanu, awanturnicy czy zdrajcy? Dzieje rodu Zborowskich w XVI wieku*, Warszawa 2018; Ż. Pauli, *Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich*, Lwów 1846; J.M. Rymkiewicz, *Samuel Zborowski*, Warszawa 2010; L. Siemieński, *Pamiętniki o Samuele Zborowskim zebrane z współczesnych dzieł i rękopismów biblioteki kórnickiej*, Poznań 1844; J. Tichy, J. Zápas, *Zamojskeho se Sborowskýmy w letach 1582–1588*, Praha 1937; S. Tomkiewicz, *Król Henryk Walezy a Zborowscy. Szkic historyczny*, Tarnopol 1880; M. Ujma, *Samuel Zborowski i jego czasy*, Opole 2017.

⁶ M. Małecki, *Pod płaszczykiem świętego Marcina. Z dziejów Ćwiklic, ich mieszkańców, parafii i kościoła*, Pszczyna 2016; L. Musioł, *Bojszowy: gmina i parafia*, 1968, mps, Biblioteka Śląska w Katowicach, sygn. R 936 III; J. Polak, *Poczet...*, t. I; *Słownik biograficzny...*; C.T. Witowski, op. cit.

⁷ H. Dudała, W. Schäffer, *Księgi metrykalne w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach. Przewodnik po zespole*, Katowice 2015, s. 58–59; <https://archiwum.archidiecezjakatowicka.pl/pl/metrics/parafia/6> [dostęp: 23 I 2021 r.].

dzieje rodziny od 1644 roku do końca XVIII wieku, a także historię zmian w posiadanych przez nią majątku⁸.

Za pierwszego znanego przedstawiciela rodu w pszczyńskim wolnym państwie stanowym uznaje się Andrzeja Zborowskiego ze Zborowa, który jak podaje Josef Pilnáček w pracy na temat szlachty Śląska, był synem Krzysztofa Zborowskiego ze Zborowa i Jadwigi Tęgoborskiej⁹. Informacja ta jest prawdopodobna w świetle danych zawartych w publikacji Augusta Mosbacha. Podaje on, że w czasie potopu szwedzkiego w 1655 roku schronienie w Bojszowach znaleźli: Tęgoborski, Zborowski i Lubański, szlachta, a także podstarości oświęcimski¹⁰. Ludwik Musioł w niepublikowanej pracy na temat Bojszów zaznacza, że wśród uchodźców z Rzeczypospolitej w 1656 roku w czasie wojny przebywał Gabriel Tęgoborski¹¹.

Znajdujący się w Archiwum Państwowym w Katowicach Oddział w Pszczynie urbarz z 1536 roku nie wymienia wśród właścicieli majątków rycerskich na obszarze historycznej ziemi pszczyńskiej żadnej osoby o nazwisku Zborowski. Nie ma także również wśród mieszkańców samego miasta¹². W zachowanych spisach szlachty pszczyńskiej, zobowiązanej do złożenia homagium panom na Pszczynie z lat 1566, 1613, 1621, 1623, 1628 i 1635, również brak Zborowskich¹³. W 1671 roku pojawia się dopiero w takim zestawieniu Waclaw Zborowski z Bojszów¹⁴. Czesław Tadeusz Witowski w *Herbarzu pszczyńskim* podaje, że w 1558 roku podczas ustalania granic pomiędzy Królestwem Polskim a dobrami Mikołaja Bibersteina z Godziszowa i Jana Rajskiego z Rajska wymieniony był wśród rozstrzygających Andrzej Zborowski,

⁸ Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Pszczynie [dalej: APP], Archiwum Książąt Pszczyńskich [dalej: AKP], sygn. X 287, Confirmationsbuch der Standesherrschaft Pless 1731–1750; sygn. X 298, Testamente und Kontrakte in der Standesherrschaft Pless 1656–1677; sygn. X 299, Kopial różnych kontraktów 1669–1734; sygn. X 300, Contracten Buch 1670–1709; sygn. X 302, Confirmations Protocoll ab A. 1708 usqu. Ad Annum 1731; sygn. X 303, Abschiedsbuch 1656–1750; sygn. X 340, Ćwiklice. Przywileje, pożyczki, hipoteki 1631–1792; sygn. X 341, Ćwiklice. Kontrakty kupna 1664–1714; sygn. X 342, Akta Zborowskich, podział majątku Ćwiklice, Pawłowice, Bojszowy 1716–1787.

⁹ J. Pilnáček, *Rody starého Šlezska*, t. IV, Jilove u Prahy 1972, s. 142; APP, AKP, sygn. X 291, Landbuch 1582–1684, s. 207.

¹⁰ A. Mosbach, *Wiadomości do Dziejów Polskich z Archiwum Prowincyi Szląskiej*, Wrocław 1860, s. 337.

¹¹ Ludwik Musioł podaje tę informację na podstawie wpisu w księdze metrykalnej, jakiego dokonał wówczas proboszcz Bojszów: L. Musioł, *Bojszowy...*, s. 73.

¹² APP, AKP, sygn. V 1, Urbarium der Standesherrschaft Pless v. Jahre 1536.

¹³ APP, AKP, sygn. II 468, Spis szlachty, która złożyła homagium biskupowi Baltazarowi 1566; sygn. II 469, Plesser Huldigungspflicht: 1) Verzeichniss der Landschaft, welche die schuldige Pflicht abgelegt hat. 2) Verzeichniss derjenigen, die nicht zur Stelle waren. 3) a) Böhmische Fassung des Lehneides b) Deutscher Text 1628; sygn. II 470, Spis szlachty w państwie pszczyńskim 1635; sygn. II 476, „Actus Homagii Plessensis“. Verzeichniss der Plessischen Landsassen, die an diesem Tage das Homagium geleistet und jener, die es noch nicht geleistet haben (30. Okt. 1613); sygn. II 480, Verzeichniss der Plessischen Landsassen, welche ihrem Herrn die schuldige Pflicht abgelegt haben 162; sygn. II 482, Verzeichniss der Plessischen Landsassen, welche ihre Erbhuldigungspflicht abgelegt haben 1623.

¹⁴ APP, AKP, sygn. II 500, Akten über noch nicht geleistetes Homagium der Landsassen der Herrschaft Pless 1671–1760. Z uwagi na różne odmiany pisowni imion i nazwiska Zborowski w dokumentacji archiwalnej, sporządzonej po niemiecku, czesku i polsku, w artykule przyjęto formy używane współcześnie.

który „siedzi nad Wisłą za Bojszowskim lasem”¹⁵. Informacja ta w świetle pozostałych dokumentów jest nieprawdopodobna, a do tego nie można jej zweryfikować, ponieważ autor nie podał źródła, z którego korzystał. Jerzy Polak w pracy na temat panów i książąt pszczyńskich podaje, że Karol Promnic prowadził rozmowy z panami małopolskimi, gotowymi poprzeć kandydaturę Habsburga na tron Rzeczypospolitej w 1575 roku. Wskazuje również, że utrzymywał kontakty ze Zborowskimi, których przedstawiciele osiedlili się po wygnaniu z Rzeczypospolitej w 1585 roku w państwie pszczyńskim, nabywając z czasem wsie Ćwiklice, Grzawę i Rudołtowice¹⁶. Autor nie podaje dokładnie, w jakiej miejscowości Zborowscy osiedlili się bezpośrednio po ich wygnaniu w 1585 roku. Informacja o nabyciu Ćwiklic i Rudołtowic nie może odnosić się do wydarzeń z 1585 roku, ponieważ część pierwszej wsi Waclaw Zborowski objął w posiadanie dopiero w 1671, a majątek Kempa w Ćwiklicach – w 1682. Drugą miejscowość zakupił jeszcze później¹⁷. Grzawa natomiast nigdy nie była wsią rycerską i zawsze podlegała bezpośrednio pszczyńskiemu dominium, a tym samym Zborowscy nigdy nie stali się jej właścicielami. W *Słowniku biograficznym ziemi pszczyńskiej* wskazano, że Zborowscy „de Zborów” herbu Kornic to starożytny i możny ród z Małopolski. Na ziemi pszczyńską przybyli w XVI wieku, a ich przedstawiciel Andrzej w 1639 roku nabył od Zygmunta Bibersteina wieś Bojszowy. W opisie rodu błędnie został podany herb Kornic (na rysunku w tekście zamieszczono natomiast prawidłowo herb Jastrzębiec). Zborowscy we wszystkich zachowanych dokumentach sporządzonych na ziemi pszczyńskiej pieczętowali się herbem Jastrzębiec. W publikacji podano również błędną datę i okoliczności wejścia Andrzeja Zborowskiego w posiadanie wsi Bojszowy, ponieważ otrzymał ją 27 stycznia 1644 roku od małżonki¹⁸. Koniec XVI wieku jako czas osiedlenia się Zborowskich na ziemi pszczyńskiej podaje Marian Małecki w monografii na temat Ćwiklic. Autor nie przedstawia jednak szczegółów z tym związanych, ale przytacza, że w 1638 roku Andrzej Zborowski zakupił majątki: Bojszowy, Ćwiklice i Rudołtowice¹⁹. W posiadanie majątków Ćwiklice i Rudołtowice wchodził stopniowo od 1671 roku, jak wyżej wskazano, Waclaw, syn Andrzeja Zborowskiego z Bojszów, który ożenił się z Anną, córką Marcina Kozłowskiego z Ćwiklic. Andrzej stał się natomiast właścicielem części Bojszów, jak wcześniej wspomniano, w 1644 roku²⁰. Informacja ta jest jednocześnie najstarszym udokumentowanym przypadkiem posiadania przez męską linię Zborowskich ze Zborowa nieruchomości na terenie pszczyńskiego wolnego państwa stanowego. Ludwik Musioł wskazuje, że pochodzący z Małopolski Andrzej Zborowski pojawia się we wsi Bojszowy w 1639 roku, a w 1643 roku sprzedaje folwark w Jedlinie Zygfrydowi Promnicowi. Informacja ta nie jest jednak

---

¹⁵ C.T. Witowski, op. cit., s. 55–56. Bojszowy należały do pszczyńskiego wolnego państwa stanowego.

¹⁶ J. Polak, *Poczet...*, t. I, s. 76–77.

¹⁷ APP, AKP, sygn. X 341, Ćwiklice. Kontrakty kupna 1664–1714.

¹⁸ *Słownik biograficzny...*, s. 329; APP, AKP, sygn. X 291, Landbuch 1582–1684, s. 207.

¹⁹ M. Małecki, op. cit., s. 92, 97.

²⁰ APP, AKP, sygn. X 341, Ćwiklice. Kontrakty kupna 1664–1714; sygn. X 291, Landbuch 1582–1684, s. 207.

pewna, ponieważ autor w dalszej części swojej pracy podaje, że Promnic kupił wskazany folwark już w 1639 roku od dziedzica Bojszów Dolnych Jana Bibersteina²¹.

ANDRZEJ ZBOROWSKI NA BOJSZOWACH

Autor *Herbarza pszczyńskiego* wskazuje, że w pierwszej połowie XVII wieku Andrzej Zborowski ożenił się z Katarzyną, córką Waclawa Bibersteina²². Potwierdza to rejestr ziemski, w którym znajduje się informacja, że 14 listopada 1635 roku Katarzyna Zborowska *de domo* Biberstein weszła w posiadanie folwarku w Bojszowach Dolnych. Dokument wymienia należący do niego brzeg Wisły, chruśniak zwany Jabłonka, las i chałupy wraz z chałupnikami: Stanisławem Płuczyjelitą, Mateuszem Oplątkiem, Maciejem Prymasem, Wojtkiem Muchą, Mikołajem Kozakiem, Walentym Pastuchem, Jakubem Polakiem, Mateuszem Subą, Anną Kuśnierek, Pawłem Madejem, Klemensem Łobożą, Jadwigą Chudy i Andrzejem Rudawskim²³. W tym samym dniu został sporządzony dokument, z którego wynika, że Katarzyna przejęła majątek Zygmunta Bibersteina – 3 stawy wraz z przynależnymi im olszynami i chruśniakiem. Pierwszy można było obsadzić 40 kopami narybku, drugi 15 kopami, a trzeci 30 kopami kroczków. Ponadto do nieruchomości należał las od rzeki Gostyni do majątku Olszewskiego²⁴. Katarzyna Zborowska musiała być również właścicielką górnej połowy wsi Bojszowy, ponieważ 27 stycznia 1644 roku przekazała ją swojemu małżonkowi Andrzejowi Zborowskiemu ze Zborowa²⁵. Nowy właściciel miał spore długi. Świadczą o tym postępowania przeprowadzone przez złożone ze szlachty specjalne komisje na zamku w Pszczynie. 31 lipca 1658 roku skarżącym Zborowskiego o zapłatę był Piotr Mauritio, który odziedziczył po ojcu wierzytelność w wysokości 1000 florenów polskich²⁶. Marcin Ciężartowski dochodził 26 października 1658 roku zapłaty 200 florenów polskich²⁷. Na Andrzeju Zborowskim ciążył również dług wobec Krzysztofa Sulikowskiego z Sulikowa w wysokości 482 talarów śląskich i 12 srebrnych groszy. Wierzytelność tę Sulikowski miał od byłej żony Anny *de domo* Biberstein. Zborowski dług ten odziedziczył. Ugoda została spisana 5 grudnia 1661 roku w Pszczynie, a postępowanie przeprowadzili burmistrz, sędzia ziemski, regent i kanclerz Marcin Kozłowski z Kozłowa, Jerzy Adrian Rottenburg oraz Jan Jerzy Franken²⁸.

22 listopada 1670 roku Andrzej Zborowski przekazał część wsi Bojszowy Górne synowi Waclawowi, którego urodziła mu pierwsza żona Katarzyna Biberstein.

²¹ L. Musioł, *Bojszowy...*, s. 66, 96, 104.

²² C.T. Witowski, op. cit., s. 56.

²³ APP, AKP, sygn. X 292, Landbuch 1643–1670, s. 90–91.

²⁴ Ibidem, s. 88.

²⁵ APP, AKP, sygn. X 291, Landbuch 1582–1684, s. 207.

²⁶ APP, AKP, sygn. X 303, Abschiedsbuch 1656–1750, k. 42–43.

²⁷ Ibidem, k. 49.

²⁸ Ibidem, k. 135.

Na majątek składały się: pola, łąki, lasy, stawy, młyn, browar, karczma z prawem wyszynku wszystkich napojów, stary folwark oraz drugi nowo wybudowany przy starej karczynie, na którym zstępny zapisał sobie dożywocie. Potomek otrzymał również wszystkich poddanych: siodłaków, zagrodników, chałupników i komorników z ich powinnościami. Wacław Zborowski został zobowiązany w umowie do spłaty długu ojca w wysokości 3000 złotych polskich, jakie ojciec był winny Sebastiano-
wi Marcuichowskiemu. Siostrze Mariannie Porębskiej musiał dopłacić 400 złotych polskich do jej wiana, a Bogumile Boniszkowej wypłacić 1000 złotych polskich posagu. Andrzej Zborowski w chwili spisania dokumentu był żonaty z trzecią żoną, z którą również miał potomstwo. Polecił synowi wypłatę jej 2000 złotych polskich w przypadku swojej śmierci. Pod umową podpisali się Adam Kazimierz Szeligowski z Szeligowa, Andrzej Kreczyk, Jan Kamieński, Baltazar Wyplar, Krzysztof Fraksztyn i Paweł Czechowicz²⁹. Andrzej Zborowski zmarł 6 lipca 1675 roku³⁰.

WZROST ZNACZENIA RODZINY ZA WACŁAWA ZBOROWSKIEGO

Do najznacześniejszych przedstawicieli rodu na ziemi pszczyńskiej należał niewątpliwie syn Andrzeja Zborowskiego Wacław. Nie tylko piastował on stanowiska kanclerza i sędziego ziemskiego, lecz także znacznie powiększył otrzymany od ojca majątek³¹. Na ten sukces niewątpliwie miało wpływ poślubienie córki sędziego ziemskiego, regenta i kanclerza Marcina Kozłowskiego z Kozłowa na Ćwiklicach i Rudołtowicach. Umowę ślubną Zborowski zawarł 30 stycznia 1671 roku z sędzi-
ną ziemską Zuzanną Kozłowską *de domo* Silnicką, wdową po Marcynie. Zmarły za życia obiecał Wacławowi rękę swojej córki Anny. Sędzina wyznaczyła córce wiano w wysokości 3000 talarów śląskich. Wacław zaoferował również 3000 talarów śląskich oraz 4 konie z krytym wozem i 500 talarów w zamian za rzeczy ruchome, które miała otrzymać Anna. Zgodnie z zapisami umowy, gdyby przyszła małżonka przeżyła Zborowskiego, mogła nadal korzystać z dóbr Bojszowy Górne aż do swojej śmierci lub ponownego zamążpójścia. Zobowiązana była do wychowywania wspólnych dzieci oraz opłacania im nauki. Po ponownym zawarciu związku małżeńskiego Anna

²⁹ APP, AKP, sygn. X 291, Landbuch 1582–1684, s. 207–208. Bogumiła Boniszkowa potwierdziła otrzymany od brata posag w wysokości 1000 złotych polskich 22 II 1676 r. na zamku w Pszczynie. APP, AKP, sygn. X 298, Testamente und Kontrakte in der Standesherrschaft Pless 1656–1677, k. 237–238. Ugodę między trzecią żoną Andrzeja Zborowskiego Zofią a Wacławem podpisano w Ćwiklicach 14 XI 1687 r. Z informacji zawartych w dokumencie wynika, że w chwili jego spisania kilkoro dzieci jej i Andrzeja osiągnęło już pełnoletność. Prawdopodobnie wśród nich byli wówczas Jan, Paweł i Wojciech Zborowsy. APP, AKP, sygn. X 300, Contracten Buch 1670–1709, s. 625–628.

³⁰ Data śmierci widnieje na symbolicznym nagrobku pana Bojszów i Jedliny Andrzeja Zborowskiego, postawionym na cmentarzu parafialnym w Bojszowach w miejscu spalonego w 1905 r. drewnianego kościoła pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, w którym szlachcic był pochowany.

³¹ *Słownik biograficzny...*, s. 329; APP, AKP, sygn. X 340, Ćwiklice. Przywileje, pożyczki, hipoteki 1631–1792, s. 31–33. Wacław Zborowski objął funkcję kanclerza na zamku w Pszczynie po zmarłym w 1692 r. Andrzeju Wysockim. J. Połak, *Poczet...*, t. I, s. 166.

miała otrzymać zwrot wiana, 500 talarów oraz 4 najlepsze konie wraz z krytym wozem. O randze rodzin, z których pochodzili przyszli małżonkowie, świadczą osoby biorące udział w negocjacjach ślubnych. Dokument po stronie Zuzanny Kozłowskiej podpisali: Stanisław Kozłowski z Kozłowa na Ćwiklicach, ksiądz Mikołaj Silnicki z Silnic, Samuel Silnicki z Silnic na Ćwiklicach i Tomicach, Albrecht Leopold Paczyński z Wielkiej Paczyny na Bycinie, Jerzy Kozłowski z Kozłowa na Wielopolu oraz Paweł Czechowicz z Pawłowic. Ze strony przyszłego pana młodego pieczęcie na umowie odcisnęli: jego ojciec Andrzej Zborowski ze Zborowa, Zygmunt Zborowski ze Zborowa na Boguchwałowicach, Krzysztof Fraksztyn na Zawiaści, Baltazar Wyplar na Gardawicach, Adam Kazimierz Szeligowski z Szeligowa na Bziu oraz Andrzej Szponar z Blinzdorfu na Bziu³².

Pierwszym krokiem Wacława do poszerzenia stanu posiadania był zakup położonego w Ćwiklicach majątku Kempa. Zborowski wraz z małżonką nabyli go 5 stycznia 1682 roku za 4000 reńskich od Samuela Silnickiego z Silnic. Zbywca po 17 latach użytkowania sprzedał dobra, które wcześniej należały do Stanisława Kozłowskiego z Kozłowa – wuja Anny Zborowskiej. Zgodnie z umową Silnicki odsprzedał majątek, na którym ciążyło zobowiązanie do służby rycerskiej, wraz z dwoma folwarkami, kolaturą na rzecz kościoła w Ćwiklicach, prawem polowania, karczmą z prawem wyszynku w niej wszystkich napojów oraz młynem znajdującym się przy stawie Zarzyna. Umowa obejmowała również wszystkich poddanych zobowiązanych do robocizny, ziemie orną, sady, łąki, stawy oraz lasy. Nowy właściciel był zobowiązany dostarczać na zamek w Pszczynie rocznie 24 wiertle żyta i tyle samo owsa oraz płacić talara. Odlów stawu Zarzyna przysługiwał przez dwa lata nowym nabywcom, a kolejne dwa lata Kozłowskiemu, którzy posiadali inny dział Ćwiklic. Utrzymanie młyna i zyski z niego dzieliły się po połowie na posesorów Kempy i Kozłowskich. Dochody z karczmy i powinności karczmarza przez dwa lata przypadały nowym właścicielom, a kolejne dwa lata Kozłowskiemu. Z dokumentu wynika, że Samuel Silnicki, żonaty z Konstancją *de domo* Pawłowska, był w chwili jego sporządzania także posesorem grodu oświęcimskiego. Ze strony Silnickich świadkami podczas spisywania umowy byli Zygfryd Hermann Promnic na Mizerowie i Goczałkowicach oraz Andrzej Józef Czechowicz z Pogawii na Pawłowicach, a ze strony Zborowskich – pisarz ziemski księstwa opolskiego i raciborskiego Albrecht Leopold Paczyński z Wielkiej Paczyny na Byczynie, Taciszowach, Kleszczowie i Krawarzu oraz Andrzej Kreczyk ze Stanowic na Mokrem i Przyłajce³³.

Dział Kempa w Ćwiklicach nie obejmował, jak wspomniano wyżej, całej wsi, a jedynie większy jej fragment. Niestety nie zachowały się przywileje nadane majątkowi w Ćwiklicach przez księcia cieszyńskiego Kazimierza. Sporządzono je na zamku w Pszczynie w 1495 i 1511 roku. Uległy one zniszczeniu dosyć wcześnie,

---

³² APP, AKP, sygn. X 298, Testamente und Kontrakte in der Standesherrschaft Pless 1656–1677, k. 200–202.

³³ APP, AKP, sygn. X 300, Contracten Buch 1670–1709, s. 523–527; sygn. X 341, Ćwiklice. Kontrakty kupna 1664–1714, s. 98–104, 108–127, 164–167. Z uwagi na używanie na terenie pszczyńskiego wolnego państwa stanowego trzech różnych miar: wrocławskiej, pruskiej i pszczyńskiej, przeliczenia wielkości na wspólczesne miary nie dokonywano z uwagi na brak wskazań w materiale źródłowym, o jaką miarę chodzi.

ponieważ już w 1631 roku Zygfryd Promnic nadał nowy przywilej na dobra Ćwiklice Stanisławowi Kozłowskiemu. W dokumencie ogłoszonym do publicznej wiadomości określono, że obejmowały obszar mieszczący się pomiędzy granicami Rudołtowic, Goczałkowic, Pszczyny, Jankowic, Brzozówki i Miedznej. Przywilej precyzował, że majątek stanowił opisany wyżej teren z wszelkimi budynkami, ogrodami, ogrodami owocowymi, łąkami, wszystkimi poddanymi, stawami, młynem, kolaturą kościoła, karczmą, gorzelnią z prawem wypalania gorzałki, browarem z prawem warzenia piwa, prawem polowania oraz lasem dębowym, brzozowym i sosnowym³⁴. Wskazany w przywileju obszar obejmował zatem całe Ćwiklice, w tym ich część określaną mianem Kempa.

Zakup Kempy stał się dla małżonków Zborowskich impulsem do kolejnych transakcji i scalania w jeden majątek pozostających w rozproszeniu działów Ćwiklic. Jerzy i Adam, synowie Stanisława Kozłowskiego z Kozłowa na Ćwiklicach, Bycznicy i Kocurowicach, występujący również jako kuratorzy swoich sióstr Katarzyny Ludmiły Laryszowej oraz Salomei i Doroty Kozłowskich, 22 listopada 1683 roku odsprzedali za 1000 talarów część Ćwiklic Waławowi Zborowskiemu oraz jego żonie Annie *de domo* Kozłowskiej. Warunki umowy zostały uzgodnione jeszcze za życia ojca rodzeństwa 11 listopada 1668 roku. Dobra sprzedano ze wszystkimi przynależnościami, między innymi: budynkami, zagrodami, folwarkami, poddanymi osiadłymi i nieosiadłymi, karczmą z prawem wyszynku, browarem, prawem warzenia piwa i palenia gorzałki, młynem, stawami, chruściami i lasami. Kontrakt nie obejmował działu wsi Steinsohna i Prusa. Pod sporządzoną w Rudołtowicach umową pieczęcie obok zainteresowanych odcisnęli także Andrzej Kreczyk i Albrecht Leopold Paczyński³⁵. Karczmarz z Goczałkowic Marcin Kołoczek wraz z małżonką Katarzyną *de domo* Prus 2 maja 1684 roku sprzedali za 20 szerokich talarów Waławowi Zborowskiemu część wsi należąca wcześniej do sołtysa Grzawej sąsiadującej z Ćwiklicami. Ziemia leżała w byłym dziale Stanisława Kozłowskiego, który w 1674 roku odsprzedał ją Andrzejowi Prusowi (bratu Katarzyny). W jej skład wchodziły dwie role Wątrobowska i Buroniowska, staw na Nawsiu, zagrodek Warzecha i chałupnik Kaspar³⁶.

Spadkobiercy sołtysa z Grzawej Andrzeja Prusa: Andrzej, Adam, Jan, Barbara Rozmus i Anna Latosek (mieszczanka bieruńska), 29 marca 1690 roku sprzedali Waławowi kolejną część ziemi w Ćwiklicach za 20 talarów szerokich. Był to drugi fragment majątku, który wcześniej sprzedali Zborowskiemu Kołoczkowie. W jego skład wchodziły: pusta rola Podrwatowska, zagroda Smolarzowska, role, stawy, brzeziny i poddani. Wcześniejszymi właścicielami działu byli: Stanisław Kozłowski, Andrzej Rogojski i Baltazar Wyplar³⁷.

³⁴ APP, AKP, sygn. X 340, Ćwiklice. Przywileje, pożyczki, hipoteki 1631–1792, s. 4–6.

³⁵ APP, AKP, sygn. X 341, Ćwiklice. Kontrakty kupna 1664–1714, s. 129–131.

³⁶ Ibidem, s. 133–134; APP, AKP, sygn. X 300, Contracten Buch 1670–1709, s. 592–594. Rodzina Prusów posiadała prawie 80-hektarowe sołectwo, karczmę w sąsiadującej z Ćwiklicami Miedznej oraz sołectwo w sąsiedniej Grzawej. R. Obetkon, *Stosunki majątkowe na wsi pszczyńskiej od połowy XVII do połowy XX wieku. Studium na przykładzie wsi Miedzna*, Pszczyna 2017, s. 151, 156–158; L. Musioł, *Dzieje dawnej parafii Miedznej w powiecie pszczyńskim*, 1953, mps, Muzeum Prasy Śląskiej w Pszczynie.

³⁷ APP, AKP, sygn. X 300, Contracten Buch 1670–1709, s. 720–723.

W 1694 roku Baltazar Erdmann Promnic podarował Waławowi Siedlice oraz sprzedał za 5000 talarów Jedlinę i pół wsi Bojszowy³⁸. Pszczyński kronikarz Scheffer podaje, że w 1684 roku Waław Zborowski posiadał już część Bojszów³⁹.

Sędzia ziemski pszczyńskiego wolnego państwa stanowego Waław Zborowski na Ćwiklicach i Bojszowach 3 września 1688 roku zawarł w Ćwiklicach umowę ślubną z rycerzem Karolem Józefem Kamieńskim z Świętochłowic na Kamieniu a Maciejkowicach. Zgodnie z dokumentem obiecał córce Zuzannie wiano w wysokości 3000 florenów. Pieniądze były wypłacane transzami zgodnie z testamentami Waława i jego żony Anny aż do 11 lutego 1716 roku. Córka Zuzanny Anna Fragstinowa 30 czerwca 1721 roku potwierdziła rozliczenia wynikające z tej umowy i zrzekła się jakichkolwiek roszczeń z tego tytułu w stosunku do Krzysztofa Leopolda Zborowskiego, który był wówczas dziedzicem Ćwiklic⁴⁰.

Zborowscy na ziemi pszczyńskiej zatracili swój awanturyczny charakter i starali się rozwiązywać konflikty zgodnie z obowiązującym prawem. Świadczy o tym przypadek wolnego chłopca Jonka Zborka z Miedźnej, który notorycznie naruszał sąsiadujące ze swoim gospodarstwem granice majątku Kempa⁴¹. Zajmował jego ziemię, niszczył kopce graniczne, przebijał przykopę, niszczył groble, wyrąbywał sosny, a także poszerzał swój staw, zalewając cudzą ziemię. Wszystko to miało na celu powiększenie gospodarstwa kosztem sąsiada. Waław Zborowski składał skargi do Promnica na zuchwałego gospodarza. Właściciel pszczyńskiego wolnego państwa stanowego powoływał specjalne komisje złożone z burmistrza, mistrza kamery i urzędników różnego szczebla. Granice przywracano do pierwotnego stanu, co nie robiło jednak większego wrażenia na krnąbrnym Jonku Zborku, który kontynuował swą działalność. W kolejnym piśmie z 4 czerwca 1689 roku kierowanym na zamek w Pszczynie Zborowski pisał o kłamstwach chłopca, a list podpisał jako posłuszny obywatel i uniżony sługa⁴².

Przez ćwiklickie dobra Zborowskich przebiegał szlak solny. Furmanki przewoziły nim towar w beczkach z Wieliczki. Problemy związane z przejazdem i częste skargi osób transportujących sól zostały przedstawione w dokumencie z 27 czerwca 1701 roku. Komisja złożona z namiestnika i sędziego ziemskiego państwa pszczyńskiego Waława Zborowskiego, radcy i mistrza kamery Mateusza Więcka oraz burmistrza Eliasza Greupnera udała się na granicę Ćwiklic i Grzawej, gdzie znajdował się należący do sołtysa Jana Prusa staw, na którego wałach odbywał się transport konny. Po przedstawieniu sytuacji Zborowski zezwolił Janowi Prusowi na wykonanie na swoim terenie grobli, aby mogły po niej przejeżdżać furmanki z solą i innymi towarami⁴³.

³⁸ J. Polak, *Poczet...*, s. 166.

³⁹ H. Schaeffer, op. cit., s. 34.

⁴⁰ APP, AKP, sygn. X 340, Ćwiklice. Przywileje, pożyczki, hipoteki 1631–1792, s. 31–33.

⁴¹ Jonek Zborek był siodlakiem, posiadaczem 30-hektarowego gospodarstwa w Miedźnej, które należało do jednego z mniejszych pośród parcel bauerskich w tej miejscowości. R. Obetkon, *Stosunki majątkowe...*, s. 145, 150–151, 252.

⁴² APP, AKP, sygn. X 341, Ćwiklice. Kontrakty kupna 1664–1714, s. 147–152.

⁴³ Ibidem, s. 154–159.

Wacław Zborowski w 1683 roku brał udział w odsieczy wiedeńskiej wraz z dwoma parobkami z majątków bojszowskiego i ćwiklickiego. Łącznie z państwa pszczyńskiego w walkach wzięło udział 50 rycerzy oraz 50 parobków⁴⁴.

W 1715 roku na podstawie cesarskiego reskryptu z 1713 roku w państwie pszczyńskim został przeprowadzony spis ziemiaństwa, które musiało przy tej okazji udowodnić swoje szlacheckie pochodzenie. Wacław Zborowski na wsiach rycerskich Ćwiklice, Rudołtowie, Bojszowy i jednym dziale wsi Pawłowice dowiódł, że zalicza się do polskiego stanu szlacheckiego, na podstawie publikacji Wargockiego, Paprockiego i Bielskiego oraz aktami trybunału lubelskiego⁴⁵.

PODZIAŁ MAJĄTKU PO ŚMIERCI WACŁAWA ZBOROWSKIEGO

Wacław Zborowski zmarł 14 listopada 1715 roku w Ćwiklicach, a w 1716 roku doszło do podziału pozostałej po nim spuścizny pomiędzy synów: Józefa Konstantyna, Piotra Antoniego i Krzysztofa Leopolda. Składały się na nią zamieszkane przez 162 poddanych Bojszowy, Ćwiklice, dział czechowiczowski w Pawłowicach, dom w Pszczynie i Rudołtowie. W celu sprawiedliwej realizacji ostatniej woli ojca Józef Konstantyn Zborowski na Ćwiklicach, Bojszowach, Pawłowicach i wolnym domu w Pszczynie 28 lutego 1716 sporządził inwentarz majątków wraz z ich wyceną⁴⁶. Po szczegółowym rozliczeniu się najstarszy z braci ksiądz Piotr Antoni, zgodnie z decyzją zmarłego Wacława Zborowskiego, otrzymał swoją część w gotówce⁴⁷. Józef Konstantyn dostał wycenione na 24 000 złotych reńskich Ćwiklice i Pawłowice, a Bojszowy, Rudołtowie i dom w Pszczynie o wartości 19 500 złotych reńskich trafiły w ręce najmłodszego Krzysztofa Leopolda⁴⁸.

⁴⁴ J. Wypler, *Sobieszciana...*, s. 207–208.

⁴⁵ L. Musioł, *Przyczynek...*, s. 249. Autorowi nie udało się odnaleźć w pszczyńskim archiwum dokumentu, w którym Zborowski udawał swoje szlacheństwo.

⁴⁶ Sporządzony opis majątku jest niezwykle szczegółowy i wyróżnia się pod tym względem na tle dokumentacji opracowanej przez pozostałą szlachtę pszczyńską. W aktach znajduje się precyzyjny inwentarz każdego mebla, naczynia i reszty wyposażenia znajdującego się w każdej z posiadanych przez Zborowskiego wsi. Możemy poznać z imienia i nazwiska każdego poddanego wraz z ciążącymi na nim zobowiązaniami pańszczyźnianymi, wymienione są nazwy poszczególnych stawów wraz z podaniem ich obsady. Przedstawiono również wycenę wszystkich majątków. APP, AKP, sygn. X 302, Confirmations Protocoll ab A. 1708 usqu. Ad Annum 1731, k. 254–260, 263, 267–268; sygn. X 342, Akta Zborowskich, podział majątku Ćwiklice, Pawłowice, Bojszowy 1716–1787, s. 7–8, 19–32.

⁴⁷ Piotr Antoni Zborowski kształcił się w Kolegium Jezuickim w Ołomuńcu, święcenia otrzymał w Krakowie w 1698 r., miał tytuł kanonika. W latach 1717–1720, tj. do swojej śmierci, był dziekanem i proboszczem pszczyńskim. Pełniąc posługę, dokonał z własnych środków wielu zakupów, inwestycji i darowizn na rzecz kościoła. Pieniądze na ten cel pochodziły prawdopodobnie ze spadku po ojcu Wacławie Zborowskim: H. Dudała, *Clerus Decanatus Plesnensis w świetle protokołów kongregacji dekanalnych pszczyńskich z lat 1691–1756*, Katowice 2015, s. 74–77, 248.

⁴⁸ APP, AKP, sygn. X 302, Confirmations Protocoll ab A. 1708 usqu. Ad Annum 1731, k. 254–260, 263, 267–268; sygn. X 342, Akta Zborowskich, podział majątku Ćwiklice, Pawłowice, Bojszowy 1716–1787, s. 7–8, 19–32.

Tabela 1. Zestawienie majątków należących do Zborowskich 28 lutego 1716 roku

		Bojszowy	Ćwiklice	Pawłowice	Rudołtowice	Łącznie
Liczba poddanych		32	44	34	52	162
W tym	siodłaków	3	11	8	10	32
	pólsiodłaków	6	–	–	6	12
	zagrodników	4	20	6	9	39
	chałupników	19	4	6	17	46
	komorników	–	9	14	10	33
Liczba folwarków		1	2	1	2	6
Inwentarz żywy w folwarkach (w sztukach)						
Krowy		40	60	26	60	186
Byki		1	2	–	2	5
Woły		4	8	8	8	28
Owce		–	284	324	–	608
Wartość majątku w danej miejscowości (w złotych reńskich)		7 500	12 000	12 000	12 000	43 500

Źródło: opracowanie własne na podstawie APP, AKP, sygn. X 302, Confirmations Protocoll ab A. 1708 usqu. Ad Annum 1731, k. 254–260, 263, 267–268; sygn. X 342, Akta Zborowskich, podział majątku Ćwiklice, Pawłowice, Bojszowy 1716–1787, s. 7–8, 19–32.

W sporządzonym w 1716 roku inwentarzu Józef Zborowski napisał, że w skład majątku w Bojszowach wchodziły: siedlisko rycerskie wraz z dworem pańskim i folwarkiem, chlewy, masztalnie, stodoły, browar, gorzelnia z piwnicami, a także poddani, role, łąki i lasy. Właściciel posiadłości był zobowiązany do kolatury na rzecz kościoła. Przysługiwało mu prawo polowań zarówno w lasach, jak i na polach, prawo połowu ryb w rzekach Gostyni i Korzeńcu oraz prawo akweduktu. Mógł posiadać karczmę wraz z karczmarzem, który miał prawo wyszynku wszelkich napojów, warzenia piwa i palenia gorzalki. Do dóbr należało 8 stawów, które można było obsadzić 92 kopami ryb, oraz młyn z młynarzem. Kmiecie pracowali przez cały tydzień bydłem, dostarczali panu rocznie 4 ćwiertnie owsa, 2 kapłony, 30 jaj i sztukę przędzy oraz uiszczali czynsz w wysokości 1 reńskiego i 4 srebrne grosze spaśnego. Półkmiecie płacili 10 srebrnych groszy czynszu oraz 2 srebrne grosze spaśnego, pańszczyznę odpracowywali 3 dni tygodniowo sprzężajnie lub cały tydzień pieszo. Ponadto przekazywali na dwór 2 ćwiertnie owsa, 1 kapłona, 15 jaj i pół sztuki przędzy. Zagrodnicy

pracowali 2 dni bydłem lub cały tydzień pieszo, płacili od 7,5 do 10 srebrnych groszy tytułem czynszu oraz 3 srebrne grosze spaśnego. Dostarczali również rocznie 1 kurę, 15 jaj i 1 sztukę przędzy. Chałupnicy w zamian za spaśne przędli pół sztuki przędzy lnianej. Dodatkowo ciążył na nich dwudniowy wymiar pańszczyzny. W bojszowskim folwarku wysiewano na zimę 64,75 ćwiertni żyta⁴⁹.

Majątek w Ćwiklicach składał się wówczas z budynku pańskiego na Kempie wraz z ogrodami i przynależnościami, folwarku wraz z browarem, budynkami, ze wszystkimi poddanymi, rolami, stawami rybnymi, łąkami i lasami. Do działu należał również folwark zwany starym wraz z owczarnią oraz budynkami, rolami, łąkami i lasami. Dobrom przysługiwało prawo do dwóch siedzib rycerskich: na Kempie i starym folwarku. Dokument wymienia kolaturę na rzecz kościoła, prawo polowań przez zakładanie sideł, jak i strzelanie do zwierząt, myto, które zgodnie z prawem pobierał karczmarz, prawo warzenia piwa, palenia gorzałki i wyszynku wszelkich napojów w karczmie. Do majątku należała również karczma z gościńcem i karczmarzem, młyn o dwóch kołach na stawie Zarzyna, 16 zarybionych stawów, z których największy Zarzyna można było obsadzić 100 kopami ryb, a wszystkie łącznie 299 kopami. Na Zarzynie wysiewano 34 ćwiertnie żyta i pszenicy, 10 ćwiertni poślednicy, 66 ćwiertni jęczmienia, 140 ćwiertni podsiewków, 69 ćwiertni poganki, 431,5 ćwiertni owsa, 2 ćwiertnie prosa i 5 ćwiertni lnu. Siodłacy w Ćwiklicach płacili rocznie od 5 do 6 talarów czynszu, dostarczali na dwór po 4 kury lub kapłony, 15 jaj, 12 ćwiertni owsa, 1 sztuce przędzy lnianej oraz uiszczali opłatę solną lub jechali osobiście po sól do Wieliczki. Pracowali sprzężajnie 5 dni w tygodniu. Zagrodnicy uiszczali od 1 talara i 15 srebrnych groszy do 1 talara i 20 srebrnych groszy, oddawali po 4 kury, 30 jaj, 1 sztuce przędzy lnianej i pracowali pieszo po 4 dni tygodniowo. Chałupnicy płacili od 15 srebrnych groszy do 1 talara, przekazywali po 1 sztuce przędzy oraz pracowali pieszo 1 lub 2 dni tygodniowo. Komornicy dostarczali po 1 sztuce przędzy i pracowali 1 dzień tygodniowo⁵⁰.

W skład działu czechowiczowskiego w Pawłowicach wchodziły: dwór rycerski wraz z folwarkiem, chlewami, masztarniami, stodołami, browarem, palarnią, piwnicami, budynkami, zagrodami, owczarnią, młyn z młynarzem i 17 stawów. Inwentarz wymienia także poddanych, role, stawy rybne, łąki i lasy. Na dobrach ciążyła kolatura na rzecz kościoła w równych częściach wraz z 2 pozostałymi majątkami w Pawłowicach: zamkowym i ruseckim. Właścicielom przysługiwało prawo robienia słodu, szynkowania i polowania. W Pawłowicach wysiewano na zimę 20 ćwiertni pszenicy i 77,5 ćwiertni żyta. Kmiecie płacili czynsz w wysokości od 33 srebrnych groszy i 3 halerzy do 2 talarów, 20 srebrnych groszy i 6 halerzy. Dostarczali 4 ćwiertnie owsa, 2 kury i 2 sztuki przędzy. Pracowali każdego dnia w tygodniu w zależności od potrzeby bydłem lub pieszo. Zagrodnicy uiszczali od 16 srebrnych groszy do 1 talara, 5 srebrnych groszy i 3 halerzy, oddawali po 2 kury, 2 sztuki przędzy i od 1 do 4 ćwiertni owsa. Chałupnicy pracowali po 3 dni tygodniowo i dostarczali po 2 kury i 2 sztuki przędzy, a komornicy tylko po 2 sztuki przędzy oraz miarkę żyta i mąki⁵¹.

---

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

Na majątek należący do Zborowskiego w Rudołtowicach składały się folwarki jankowski i rudołtowicki wraz z poddanymi, rolami, łąkami i lasami. W dziale jankowskim znajdowały się: dwór rycerski, chlewy, masztalnie, stodoły, browar, gorzelnia z piwnicami i inne budynki. Na obu częściach przysługiwało prawo posiadania siedzib rycerskich. Na majątku ciążyła kolatura na rzecz kościoła w Ćwiklicach. Właściciel posiadał prawo polowania zarówno przez zakładanie sideł, jak i strzelanie do zwierząt, prawo robienia słodu, warzenia piwa, palenia gorzałki i wyszynku wszelkich napojów przez karczmarza. Do dóbr należały: młyn o dwóch kołach przy Wiśle wraz z młynarzem, 31 stawów rybnych, które można było obsadzić 301 kopami ryb, oraz prawo łowienia ryb w Wiśle. Siodłacy płacili czynsz w wysokości od 5 do 6 talarów, oddawali rocznie 2 kapłony, gęś, 20 jaj, 2 sztuki przędzy i 12 ćwiertni owsa. Pracowali tygodniowo 4 dni sprzężajnie i 1 dzień pieszo (z pracy w sobotę byli przez Zborowskiego zwolnieni). Półkmiemie uiszczali roczny czynsz w wysokości 3 talarów, dostarczali panu 4 kury, 10 jaj, 6 ćwiertni owsa i 1 sztukę przędzy. Pracowali tygodniowo 4 dni sprzężajnie i 1 dzień pieszo. Zagrodnicy płacili 1 talara i 20 srebrnych groszy, oddawali po 4 kury, 8 jaj i 1 sztuce przędzy oraz pracowali tygodniowo 4 dni pieszo. Na chałupnikach ciążyły czynsz w wysokości 1 talara lub 1 talara i 3 srebrnych groszy, obowiązek dostarczenia 1 sztuki przędzy oraz praca w wymiarze od 1 do 3 dni w tygodniu. Jeden z chałupników był zwolniony ze świadczenia pracy w zamian za 4 talary. Komornicy płacili 1 talara rocznie i pracowali przez 3 dni tygodniowo, a komorniczki zajmowały się bydłem. Na folwarkach jankowskim i rudołtowickim wysiewano z ozimin 17,75 ćwiertni miary wrocławskiej pszenicy i 84 ćwiertnie żyta, a z jarych 44 ćwiertnie żyta, 61,75 ćwiertni jęczmienia, 140 ćwiertni podsiewków, 63 ćwiertnie poganki, 306,75 ćwiertni owsa, 2 ćwiertnie prosa i 5 ćwiertni lnu⁵².

Na mocy spisane go 14 grudnia 1718 roku w Ćwiklicach kontraktu Józef Konstanty Zborowski odsprzedał oddziedziczony po ojcu Waclawie dział czechowiczowski w Pawłowicach za 10 600 talarów śląskich. Nabywcą był Gottlieb Gusnar z Komorna, który kupił część wsi z dworem rycerskim, budynkami, poddanymi wraz z ich robociznami i powinnościami, oborą i owczarnią wraz z inwentarzem żywym, młynem, prawem warzenia piwa i palenia gorzałki, rolami, łąkami, stawami i lasami⁵³. Ten sam Zborowski otrzymał również w spadku wolny dom w Pszczynie⁵⁴. Z danych zawartych w Katastrze Karolińskim z 1723 roku wynika, że wśród właścicieli nieruchomości nie było już wówczas żadnej osoby o tym nazwisku, i można przypuszczać, że Józef sprzedał go, podobnie jak i Pawłowice⁵⁵.

Józef Konstantyn ze Zborowa Zborowski 1 sierpnia 1723 roku sporządził testament na Kempie w Ćwiklicach. Ciężko chory rycerz dziedziczką swego majątku

---

⁵² Ibidem.

⁵³ APP, AKP, sygn. X 302, Confirmations Protocoll ab A. 1708 usqu. Ad Annum 1731, k. 349–353.

⁵⁴ Ibidem, k. 254–260, 263, 267–268; APP, AKP, sygn. X 342, Akta Zborowskich, podział majątku Ćwiklice, Pawłowice, Bojszowy 1716–1787, s. 7–8, 19–32.

⁵⁵ Zachowany Kataster Karoliński nie zawiera danych dotyczących dochodów szlachty z posiadanych przez nią majątków. Wyjątek stanowią przychody, jakie uzyskiwali jej przedstawiciele z nieruchomości znajdujących się w miastach. Archiwum Państwowe we Wrocławiu [dalej: APW], Kataster Karoliński [dalej: KK], sygn. 191.

uczynił małżonkę Mariannę *de domo* Pławnicką. Zgodnie z zapisami znajdującymi się w dokumencie Zborowski przeznaczał 100 reńskich kościołowi w Ćwiklicach, w którym miał być pochowany, a raz w miesiącu miała być odprowadzana za niego msza, oraz 400 reńskich kościołowi w Bojszowach, gdzie również należało w jego intencji odprowadzać dodatkowo płatne nabożeństwa. Fundacje te były zabezpieczone na majątku Kempa w Ćwiklicach. Brat Krzysztof Leopold Zborowski miał otrzymać do dwóch lat po śmierci testatora 100 twardych talarów. W takim samym terminie 100 reńskich miało być przekazane siostrzenicy Józefa Annie Fragstence *de domo* Kamieńskiej z Czerwonki w Księstwie Opolskim. Dzieci zmarłej siostry Marianny Szypowej *de domo* Zborowskiej – Waław, Anna i Barbara – miały otrzymać również w terminie dwóch lat 300 reńskich. Świadcami ostatniej woli byli: Jan Karwiński, Zygmunt Gusnar, Karol Bogusław Tłuk z Toszonowic, Jerzy Ferdynand Ornontowski, Henryk Szonowski, Waław Fryderyk Laszowski, Franciszek Gottlieb Gusnar z Komorna oraz Karol Waław Szwainichen⁵⁶.

Po śmierci Józefa Konstantina jego małżonka Marianna przekazała majątek na Kempie bratu zmarłego Krzysztofowi Leopoldowi (14 czerwca 1724 r.). Posiadał on wówczas dobra w Bojszowach, Ćwiklicach i Rudołtowicach. Ostateczne rozliczenie nastąpiło 3 lutego 1725 roku za 9000 reńskich. Wdowa działająca przez kuratora Ludwika von Gruschwitza zrzekła się jakichkolwiek roszczeń do majątku w Ćwiklicach⁵⁷.

MAJĄTEK KRZYSZTOFA LEOPOLDA ZBOROWSKIEGO I JEGO PODZIAŁ

Krzysztof Leopold Zborowski należał do tych przedstawicieli pszczyńskiej szlachty, którzy w latach 1723–1727 brali udział w spisie dochodów mieszkańców pszczyńskiego wolnego państwa stanowego na polecenie cesarza Karola VI Habsburga. Pozostałymi byli: Paweł Franciszek Kraczyk, Franciszek Marcin Chytrens, Marcin Ferdynand Promnic, Franciszek Leopold Francken, Zygmunt Wientzek, Marcin Wientzek, Adam Jarosław Skrbeński i Jerzy Wilhelm Kloch. W tabeli 2 na podstawie danych z Katastru Karolińskiego przedstawiono liczbę poddanych we wsiach należących do Krzysztofa Leopolda Zborowskiego⁵⁸.

⁵⁶ APP, AKP, sygn. X 299, Kopiał różnych kontraktów 1669–1734, s. 109–115.

⁵⁷ APP, AKP, sygn. X 302, Confirmations Protocoll ab A. 1708 usqu. Ad Annum 1731, k. 457–459; sygn. X 340, Ćwiklice. Przywileje, pożyczki, hipoteki 1631–1792, s. 39–42.

⁵⁸ Spis dochodów mieszkańców Śląska sporządzono w związku z reskryptem Karola VI z 4 XI 1721 r. Przechowywany w Archiwum Państwowym we Wrocławiu Kataster Karoliński jest cennym źródłem wiedzy na temat między innymi posiadanych przez chłopów inwentarzy, wysiewów, stawów, a informacje w nim zawarte są tak szczegółowe, że oprócz imion i nazwisk chłopów możemy poznać nazwy posiadanych przez nich stawów z podaniem ich obsady karpiami oraz dochodów uzyskiwanych z każdego z nich. W przypadku wysiewów podana została nawet lokalizacja pól. APW, KK, sygn. 186–192.

Tabela 2. Poddani Zborowskich z Bojszów, Ćwiklic i Rudołtowic w świetle wybranych danych z Katastru Karolińskiego z 1725 i 1727 roku

Miejscowość (jednostka podatkowa)	Liczba gospodarstw					Wysiewy		Liczba krów
	ogółem	siodłaków	pólsiodłaków	zagrodników	chałupników	małdry	korce	
Bojszowy	13	3	6	4	–	12	7,625	29
Ćwiklice Górne	4	2	–	2	–	7	4,5	10
Ćwiklice	20	11	–	8	1	46	7,25	50
Rudołtowice	16	10	–	6	–	54	0,25	51
Razem	53	26	6	20	1	119	19,63	140

Spis dochodów chłopów w Bojszowach przeprowadzono 12 października 1725 roku, a w Ćwiklicach i Rudołtowicach 18 stycznia 1727 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie APW, KK, sygn. 189–190.

Po śmierci Krzysztofa Leopolda jego synowie Józef, Rudolf i Wacław 9 marca 1743 roku podzielili pozostałą po nim spuściznę pomiędzy siebie. Składały się na nią dobra Ćwiklice, Rudołtowice i Bojszowy. W związku z regulowaniem spraw majątkowych Józef sporządził szczegółowy spis wszystkich jego składników materialnych i niematerialnych. Bojszowy zostały wycenione na 7000 florenów, dwa folwarki w Ćwiklicach – na Kempie i „Stary” – na 10 000 florenów, a dwa folwarki w Rudołtowicach – jankowski i rudołtowicki nad Wisłą – również na 10 000 florenów. Józef, najstarszy z braci, otrzymał Bojszowy i Rudołtowice, Rudolfowi przypadły Ćwiklice, a najmłodszy Wacław dostał swoją część w gotówce w wysokości 9000 florenów⁵⁹. Wybrane składniki znajdującego się w trzech wsiach majątku przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Zinventaryzowane 9 marca 1743 roku dobra zmarłego Krzysztofa Zborowskiego*

	Bojszowy	Ćwiklice	Rudołtowice	Łącznie	
Liczba poddanych	34	35	43	112	
W tym	siodłaków	2	10	10	22
	pólsiodłaków	8	–	6	14
	zagrodników	4	19	9	32
	chałupników	20	6	18	44
Liczba folwarków	1	2	2	5	

⁵⁹ APP, AKP, sygn. X 287, Confirmationsbuch der Standesherrschaft Pless 1731–1750, k. 471–503.

Dobytek w folwarkach					
Krowy dojne (sztuki)		38	44	39	121
Jałówki (sztuki)		18	25	29	72
Byki (sztuki)		1	2	2	5
Woły (sztuki)		–	8	8	16
Owce (sztuki)		–	229	–	229
Ryby (kopy)		14	6	40	60
Wysiano ozimin (ćwiertnie)		81	184	187	452
W tym	żyta	81	184	184	449
	pszenicy	–	–	3	3
Zboże na wysiew jary i na wyżywienie (ćwiertnie)		326	693	757	1776
W tym	żyto	135	267	436	838
	pszenica	–	16	26	42
	jęczmień	30	47	43	120
	poganka	43	23	14	80
	owies	118	339	235	692
	siemię lniane	–	1	3	4
Wartość majątku w danej miejscowości (w florenach)		7 000	10 000	10 000	27 000

* Ilość zboża została podana w ćwiertniach starej miary wrocławskiej po zaokrągleniu do pełnych ćwiertni.

Źródło: opracowanie własne na podstawie APP, AKP, sygn. X 287, Confirmationsbuch der Standesherrschaft Pless 1731–1750, k. 471–503.

Żoną Józefa Jana Zborowskiego była Marianna Szymońska, córka królewskiego radcy ziemskiego w Raciborzu Karola Józefa Szymońskiego z Brzeżnicy i Wysokiej. Pakta małżeńskie spisano 28 lipca 1746 roku. Małżonka otrzymała od swojego ojca 6000 guldenów, które należało jej zwrócić w przypadku śmierci męża, podobnie jak wóz i konia. Przez rok mogła wówczas bezpłatnie korzystać z majątku, a dopóki używałyby nazwiska męża, dopóty miała mieć wypłacane rocznie 100 talarów⁶⁰.

⁶⁰ Ibidem, k. 576–577.

DOBRA ZBOROWSKICH W POŁOWIE XVIII WIEKU

W zasobach Biblioteki Państwowej w Berlinie znajduje się precyzyjna mapa Śląska wykonana pod kierownictwem Christiana Friedricha von Wrede. Karty zostały wzbogacone o ujęte w tabelarycznej formie dane dotyczące właścicieli poszczególnych miast, wsi, przysiółków i folwarków, a także liczbę mieszczan i siodlaków, zagrodników i chałupników oraz koni w majątkach. Na podstawie tych informacji możemy ustalić, jakie majątki posiadali Zborowscy na ziemi pszczyńskiej w 1749 roku. Dane te przedstawiono w tabeli 4. Niestety właścicieli poszczególnych majątków wymieniono tylko z nazwiska, bez podawania imion⁶¹.

Tabela 4. Majątki w posiadaniu Zborowskich w pszczyńskim wolnym państwie stanowym w 1749 roku

Miejscowość	Ogółem mieszkańców	Liczba		Liczba koni
		siodlaków	zagrodników i chałupników	
Bojszowy*	59	17	42	34
Ćwiklice	43	10	33	20
Ćwiklice Kempa	4	–	4	–
Gardawice	26	11	15	14
Mościska	11	–	11	–
Rudołtowice	24	9	15	12
Zawiść	18	4	14	8
Razem	185	51	134	88

* Bojszowy były wówczas podzielone na dwa działki. Jeden zajmował Zborowski, a drugi Pieglowski. Wartości w tabelach podano łącznie dla obu majątków.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz...

⁶¹ Sporządzone w 1749 r. na potrzeby wojenne dzieło kartograficzne charakteryzuje się niespotykaną dbałością o detale. Na planszach oznaczono lasy, łąki, pola uprawne, rzeki i stawy. Wyrysowano szlaki komunikacyjne, mosty, przeprawy przez rzeki, brody. Na arkuszach zaznaczono również: zamki, pałace, kościoły, dwory, zabudowania miejskie i wiejskie, młyny, wiatraki, huty i inne. Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz, Kartenabteilung, gr. 2° Kart. N 15060-2, Krieges Carte Eines Theil des Oppelschen und Ratiborschen Fürstenthums jenseits der Oder bis an die Pohlische Grentze und von der Stoberau bis and die Teschensche Grentze in 40 Sectiones getheilet / C. F. v. Wrede, 1749; R. Obetkon, *Majątki szlachty pszczyńskiej w 1749 roku...*, s. 9–17.

Czesław Tadeusz Witowski wskazuje w swojej publikacji, że Gardawice i Mościska Krzysztof Zborowski kupił w 1748 od swojej siostry nazwiskiem Slaski, a odsprzedał je w 1760 roku Annie Zuzannie Henckel von Donnersmark⁶². Informacja ta nie jest jednak wiarygodna, ponieważ Krzysztof w 1743 roku już nie żył. Rudolf Maksymilian Zborowski sprzedał oba działły Ćwiklic 4 stycznia 1766 roku swojemu bratu Józefowi za 27 000 talarów⁶³.

MAJĄTKI ZBOROWSKICH POD KONIEC XVIII WIEKU. WYGAŚNIĘCIE MĘSKIEJ LINII RODU NA ZIEMI PSZCZYŃSKIEJ

Jak podaje Friedrich A. Zimmermann, w 1782 roku do Józefa należały Bojszowy, Ćwiklice i Rudołtowice, a do Rudolfa – Jedlina. Bojszowy zamieszkiwało wówczas 125 osób, w tym 9 siodłaków i 24 zagrodników. We wsi znajdowały się folwark i młyn. W Ćwiklicach odnotowano 193 ludzi, z czego 14 było siodłakami, a 31 zagrodnikami. W dobrach znajdowały się 3 folwarki, owczarnia i młyn. W Rudołtowicach w 1782 roku mieszkało 169 osób, w tym 10 siodłaków, 25 zagrodników i 2 chałupników. W miejscowości stały dwór, owczarnia i młyn. Rudolf miał swą siedzibę w Jedlinie. Według Zimmermanna wieś zamieszkiwało 205 ludzi, w tym 15 siodłaków, 38 zagrodników i 4 chałupników. W miejscowości znajdował się również młyn⁶⁴.

Józef Gottlieb Zborowski był ostatnim męskim przedstawicielem rodu na ziemi pszczyńskiej. W chwili śmierci jego majątek wyceniano na 100 000 talarów. W jego skład wchodziły dobra: Bojszowy Dolne i Górne, Ćwiklice Dolne i Górne, Goczałkowice Dolne, Jedlina i Rudołtowice. 10 sierpnia 1792 roku tytuł własności do nich został przyznany w równych częściach wdowie Karolinie Zborowskiej *de domo* Gräfin von Renard oraz jej małoletnim córkom Annie i Karolinie. Stało się tak na podstawie opublikowanego 25 listopada 1791 roku testamentu Józefa, który zmarł 20 listopada tego roku. Jak wynika z dokumentacji, hipoteka majątków Bojszowy Górne, Ćwiklice Dolne i Górne oraz Rudołtowice była obciążona na kwotę 21 327 talarów, 18 srebrnych groszy i 8 halerzy tytułem pieniędzy dziedzicznych dla Alojzji von Larisch *de domo* Zborowskiej. Kwota była oprocentowana na 5% i podlegała wypłacie po półrocznym wypowiedzeniu. Dobra w Jedlinie i Bojszowach Dolnych były obciążone na 3333 talarów i 8 srebrnych groszy na rzecz dziedziczącego je Michała Feliksa Piegłowskiego, 66 talarami i 16 srebrnymi groszami dla kościoła w Bojszowach, które 14 maja 1717 roku zatwierdziła dawna posiadaczka, matka Anny Piegłowskiej *de domo* von Franckenberg, oraz wniesionymi 6 czerwca 1735 roku 100 talarami dla szpitala łędzińskiego. Z zaświadczenia hipotecznego wynika, że księgi gruntowe

⁶² C.T. Witowski, op. cit., s. 56.

⁶³ APP, AKP, sygn. XII 9310, Grund Acta betreffend des Rittergut Rudoltowitz, s. 13.

⁶⁴ F.A. Zimmermann, *Beytrage zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. 2, Brieg 1783, s. 112, 115, 118–119.

nie były oprócz wyżej wymienionych zobowiązań obciążone żadnymi długami⁶⁵. Na podstawie recessu z 15 sierpnia 1796 roku córka zmarłego Józefa Karolina Zborowska objęła Ćwiklice Dolne i Górne⁶⁶. Na podstawie ogłoszonego 31 grudnia 1812 roku testamentu Karolina von Rotzkirch *de domo* Zborowska uczyniła właścicielem majątku o wartości 47 161 talarów i 10 srebrnych groszy, na który składały się Ćwiklice Dolne i Górne, swojego ostatniego małżonka Ernsta von Rotzkircha. Karolina była wcześniej zamężna z Karolem Krakerem von Schwarzenfeldem. Ostatnia wola zawierała jednak zastrzeżenie, że w przypadku gdyby obdarowany ponownie się ożenił i zmarł bezpotomnie, wówczas dobra staną się własnością siostry testatorki Nanette Szymońskiej *de domo* Zborowski lub jej dzieci⁶⁷. Z ksiąg gruntowych Ćwiklic wynika, że w 1817 roku nowy właściciel rozpoczął sprzedaż otrzymanej ziemi w małych fragmentach⁶⁸. Na podstawie kontraktu zawartego 23 maja 1835 roku w Rudoltowicach Rotzkirch sprzedał dobra Antonowi Szymońskiemu za 48 000 talarów⁶⁹. Pilnáček podaje, że Zborowscy żyli na Śląsku jeszcze pod koniec XIX wieku, ale nie byli już w posiadaniu żadnego majątku ani gospodarstwa⁷⁰.

PODSUMOWANIE

Zborowscy na terenie byłego pszczyńskiego wolnego państwa stanowego prowadzili sprawy gospodarcze i matrymonialne w sposób ukierunkowany na sukcesywne powiększanie majątku. Doprowadziło to z czasem do wzrostu ich znaczenia na tym terenie. Protoplasta rodu w państwie pszczyńskim Andrzej Zborowski otrzymał swój majątek w 1644 roku od żony Katarzyny Biberstein. Waclaw Zborowski miał dochody z otrzymanej w 1670 roku od ojca części wsi Bojszowy, a u schyłku życia w 1715 roku był właścicielem 6 folwarków znajdujących się w 4 wsiach oraz domu w Pszczynie. W stosunkowo niedługim czasie stał się znaczącą osobą w państwie pszczyńskim. Wynikało to z posiadanego majątku, zajmowanych stanowisk kanclerza i sędziego ziemskiego, a także koligacji rodzinnych. Żona Waclawa pochodziła z wpływowego na tym terenie rodu Kozłowskich z Kozłowa. Jej ojciec Marcin przez 40 lat piastował stanowisko sędziego ziemskiego i był namiestnikiem czterech kolejnych panów na Pszczynie z rodu Promniców. Zmiana przynależności państwowej w 1742 roku części Śląska, w której granicach leży Pszczyna, nie miała wpływu na działalność gospodarczą rodu. Następcy kontynuowali obraną przez Waclawa

⁶⁵ APP, AKP, sygn. X 340, Ćwiklice. Przywileje, pożyczki, hipoteki 1631–1792, s. 66–72; sygn. XII 9310, Grund Acta betreffend des Rittergut Rudoltowitz, s. 14.

⁶⁶ APP, AKP, sygn. XII 9310, Grund Acta betreffend des Rittergut Rudoltowitz, s. 14–15.

⁶⁷ Ibidem, s. 9.

⁶⁸ W księdze gruntowej nazwisko nowego właściciela zapisywano jako Rothkirch. Podano tam również informację, że był królewskim rotmistrzem. Sąd Rejonowy w Pszczynie, Wydział Ksiąg Wieczystych, Księgi gruntowe Ćwiklic, t. I.

⁶⁹ APP, AKP, sygn. XII 9310, Grund Acta betreffend des Rittergut Rudoltowitz, s. 11.

⁷⁰ J. Pilnáček, *Rody starého Slezska*, t. IV, s. 143.

drogę, dzięki czemu w połowie XVIII wieku Zborowscy byli czwartą w kolejności najzamożniejszą rodziną na ziemi pszczyńskiej. W 1749 roku Christian Friedrich von Wrede wymienia 29 właścicieli 130 majątków w pszczyńskim wolnym państwie stanowym, w których mieszkało 3574 poddanych. Do Promniców należało wtedy 76 wsi z 2387 osobami, do Mieroszewskich 13 posiadłości zamieszkałych przez 246 zależnych od nich ludzi, ród Franken dysponował 8 dobrami wraz z 188 poddanymi, a w 7 majątkach Zborowskich żyło 185 chłopów⁷¹. Ciągłe dążenie do powiększania stanu posiadania wyróżniało Zborowskich na tle innych rodów rycerskich, których dobra rzadko przekraczały obszar jednej wsi. Żadnemu z nich nie udało się wzbogacić, z wyjątkiem rodziny Franken i Zborowskich. Ostatecznie brak męskich potomków, którzy mogliby zapewnić ciągłość rodu, doprowadził końcem XVIII wieku do przejęcia majątków przez inne rodziny i ich wyprzedazy. Właścicielami dużej części znajdującej się w Ćwiklicach i Rudołtowicach ziemi w połowie XIX wieku stali się książęta pszczyńscy z rodu Hochberg. Pamiątką po rodzie Zborowskich na ziemi pszczyńskiej jest znajdujący się w Rudołtowicach pałac.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Pszczynie

Archiwum Książąt Pszczyńskich

sygn. II 468, 469, 470, 476, 480, 482, 500

sygn. V 1

sygn. X 287, 291, 292, 298, 299, 300, 302, 303, 340, 341, 342

sygn. XII 9310

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Kataster Karoliński, sygn. 186–192

Sąd Rejonowy w Pszczynie

Wydział Ksiąg Wieczystych, Księgi gruntowe Ćwiklic, t. I

Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz

Kartenabteilung, gr. 2° Kart. N 15060-2, Krieges Carte Eines Theil des Oppelschen und Ratiborschen Fürstenthums jenseits der Oder bis an die Pohlische Grentze und von der Stoberau bis and die Teschensche Grentze in 40 Sectiones getheilet / C. F. v. Wrede, 1749

---

⁷¹ Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz...

Źródła drukowane

- Mosbach A., *Wiadomości do Dziejów Polskich z Archiwum Prowincyi Śląskiej*, Wrocław 1860.
- Musioł L., *Dokument sprzedaży księstwa pszczyńskiego z dn. 21 lutego 1517 r.*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauki na Śląsku” 1930, t. II.
- Musioł L., *Materiały do dziejów wielkich Katowic (1299–1799)*, Katowice 1936.
- Schaeffer H., *Kronika Wolnego Państwa Stanowego a od 1827 r. Księstwa Pszczyńskiego*, cz. I–II, Pszczyzna 1997.
- Zimmermann F.A., *Beytrage zur Beschreibung von Schlesien*, Bd. 2, Brieg 1783.

Literatura

- Anusik Z., *Kilka uwag o dziejach rodu Zborowskich w XVI wieku. Na marginesie książki Ewy Dubas-Urwanowicz*, „Przegląd Nauk Historycznych”, R. XVII, 2018, nr 2.
- Błáźek K., *Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien und der O. Lausitz. Erster Theil*, Nürnberg 1887.
- Błáźek K., *Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien. Zweiter Theil*, Nürnberg 1890.
- Błáźek K., *Der abgestorbene Adel der Preussischen Provinz Schlesien. Dritter Theil*, Nürnberg 1894.
- Caro J., *Das Interregnum Polens im Jahre 1587 und die Parteikämpfe der Hauser Zborowski und Zamojski*, Gotha 1861.
- Dorst L., *Schlesisches Wappenbuch oder die Wappen des Adels im Souverainen Herzogthum Schlesien der Grafschaft Glatz und der Oberlausitz*, Bd. 1–3, Görlitz 1847.
- Dubas-Urwanowicz E., *Mężowie stanu, awanturnicy czy zdrajcy? Dzieje rodu Zborowskich w XVI wieku*, Warszawa 2018.
- Dudała H., *Clerus Decanatus Plesnensis w świetle protokołów kongregacji dekanalnych pszczyńskich z lat 1691–1756*, Katowice 2015.
- Dudała H., Schäffer W., *Księgi metrykalne w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach. Przewodnik po zespole*, Katowice 2015.
- Gawlik S., *Starowiejscy herbu Biberstein (monografia rodziny)*, Krosno 2012.
- Gojniczek W., *Tschammerowie z Iskrzyczyna w drugiej połowie XV wieku i w XVI wieku*, „Familia Silesiae” 1997, t. 2.
- Małeckie M., *Pod płaszczem świętego Marcina. Z dziejów Ćwiklic, ich mieszkańców, parafii i kościoła*, Pszczyzna 2016.
- Musioł L., *Bojszowy: gmina i parafia*, 1968, mps, Biblioteka Śląska w Katowicach, sygn. R 936 III.
- Musioł L., *Dzieje dawnej parafii Miedznej w powiecie pszczyńskim*, 1953, mps, Muzeum Prasy Śląskiej w Pszczyźnie.
- Musioł L., *Golasowice. Monografia historyczna*, Katowice 1968, mps, Biblioteka Śląska w Katowicach.
- Musioł L., *Krzyżowice, gmina i parafia*, 1969, mps, Biblioteka Śląska w Katowicach.
- Musioł L., *Przyczynek do dziejów dawnego ziemiaństwa pszczyńskiego*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauki na Śląsku” 1930, t. II.
- Nowack A., *Maximilian und Ludwig von Pelchrzim*, „Oberschlesische Heimat” 1906.
- Obetkon R., *Dwór i majątek rycerski Kempa w Ćwiklicach*, „Kroniki Pszczyńskie” 2020, z. IV.

- Obetkon R., *Majątki szlachty pszczyńskiej w 1749 roku według informacji zawartych na kartach mapy Christiana Friedricha von Wrede*, „Kroniki Pszczyńskie” 2019, z. III.
- Obetkon R., *Stosunki majątkowe na wsi pszczyńskiej od połowy XVII do połowy XX wieku. Studium na przykładzie wsi Miedźna*, Pszczyna 2017.
- Pauli Ź., *Pamiętniki do życia i sprawy Samuela i Krzysztofa Zborowskich*, Lwów 1846.
- Pilnáček J., *Rody starého Slezska*, t. IV, Jilove u Prahy 1972.
- Pilnáček J., *Rody starého Slezska*, Brno 1998.
- Polak J., *Poczet panów i książąt pszczyńskich*, t. I, Pszczyna 2007.
- Polak J., *Pszczyna 1922. Powrót Pszczyny do Polski*, Pszczyna 2012.
- Polak J., *Ziemia pszczyńska. Rozwój gospodarczy od Piastów do Hochbergów*, Pszczyna 2000.
- Rymkiewicz J.M., *Samuel Zborowski*, Warszawa 2010.
- Sękowski R., *Herbarz szlachty śląskiej*, t. 2, Katowice 2002.
- Sękowski R., *Herbarz szlachty śląskiej*, t. 5, Katowice 2007.
- Siemiński L., *Pamiętniki o Samuelem Zborowskim zebrane z współczesnych dzieł i rękopisów biblioteki kórnickiej*, Poznań 1844.
- Siemko P., *Rody rycerskie z terenu Jastrzębia i okolicy*, Jastrzębie-Zdrój 2003.
- Słownik biograficzny ziemi pszczyńskiej*, red. A. Lysko, Pszczyna 1995.
- Spyra B., *Archiwum książąt pszczyńskich. Przewodnik po zespolach 1287–1945*, Warszawa 1973.
- Tichy J., Zápas J., *Zamojskeho se Sborowskýmy w letech 1582–1588*, Praha 1937.
- Tomkiewicz S., *Król Henryk Walezy a Zborowscy. Szkic historyczny*, Tarnopol 1880.
- Ujma M., *Samuel Zborowski i jego czasy*, Opole 2017.
- Witowski C.T., *Herbarz pszczyński. Księga ziemian, rycerzy, władków i panoszy wolnego pszczyńskiego państwa stanowego od XVI do XVIII wieku (próba prezentacji problemu)*, Pszczyna 1998.
- Wypler J., *Beitrage zur Geschichte des altoberschlesischen Rittergeschlechts der Wypler in der ehemaligen Herrschaft Pless – Przyczynki do historii starogórnośląskiego rodu rycerskiego Wyplerów w byłym państwie Pszczyńskiem*, Katowice 1936.
- Wypler J., *Sobieszciana ze Śląska*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauki na Śląsku” 1934, t. IV.
- Wypler J., *Stosunki prawnomalżeńskie szlachty pszczyńskiej*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 1938, t. VI.
- Zivier E., *Die Entwicklung des Bergregals in Schlesien und die Bergwerksgerechsamkeit des Fürstentums Pless*, Kattowitz 1908.
- Zivier E., *Entwicklung des Steinkohlenbergbaus im Fürstentum Pless*, Kattowitz 1913.
- Zivier E., *Geschichte des Fürstentums Pless*, Pleß–Kattowitz 1906.
- Żerlik R., *Dzieje Śląska w latach 1335–1526* [w:] *Historia Śląska*, red. W. Czapliński, Wrocław 2002.

Źródła internetowe

<https://archiwum.archidiecezjakatowicka.pl/pl/metrics/parafia/6> [dostęp: 23 I 2021 r.].